

Een jongeman, reeds enkele jaren verloofd met een jonger meisje, ziet de jaren voorbijgaan, zonder dat hij in staat is haar een bescheiden bestaan te kunnen aanbieden. Zijn liefde voor haar is het eenige lichtpunt in zijn somber bestaan, maar als hij merkt, dat juist die liefde hem noodlottig wordt, breekt zijn verbittering los. Wanneer zij hem aarzeland vertelt, dat zij moeder moet worden, vloekt hij het komende leven. Het gevoel van eigen schuld verdringt hij achter de onmiddellijke oorzaak: de werkloosheid, en wijst deze dan levens aan den onwil van de boeren, om hun arbeiders werk te geven. Zoo mokkend tegen de maatschappij, die hem dwingt tot een huwelijk, waarvan schande gesproken zal worden, gaat hij met zijn meisje een ideaalloos leven tegemoet.

Ongetwijfeld raakt de schrijver hier een teere en tragische zijde van het werkloosheidsprobleem aan. Wanneer hij de zorgen van dit gezin, den omgang van man en vrouw met elkaar en met familie en dorpsgenooten voortdurend gezien had met het oog op het gevloekte, ongeboren leven, dan was er stellig een belangrijke roman ontstaan. Als zoodanig kan ik echter dit boek niet zien, omdat ik er teveel den „roman“ in mis. Want wel teekent de roman het leven, en geeft hij dus waarheid, maar nooit mag deze een bepaald in werkelijkheid voorgekomen feit bevatten. En dat lijkt hier het geval.

Ik ken het beroep van den schrijver niet, maar uit zijn boek zou ik opmaken, dat hij nauw verbonden is aan de steunregeling. De ambtenaar wordt hier nauwkeuriger beschreven dan de steuntrekker. Het „geval“ Wout — de eigenlijke hoofdpersoon — is de laatste druppel in den lijdensbeker van Woenselaar, den agent der arbeidsbemiddeling. Door al de bijkomstige omstandigheden raakt hij totaal overspannen. Hij is eigenlijk de eenige sympathieke figuur uit het boek, die het zoo wel meent met den werkloosheid, maar door dezen niet begrepen wordt, omdat hij de wet ook moet handhaven. Helpt hij de stumperds in hun ellende, die hij door en door voelt en begrijpt, dan overtreedt hij zelf de wet. Om ongelooftige lezers, die, als de werkloosheid, zijn hulp weigeren opvatten als onwil, als hardheid, haalt de auteur in noten heele passages aan uit verordeningen voor de steunregeling, met vermelding van alinea en lid. Dat is alles heel verduidelijkend voor een leek in deze materie, maar het hoort meer thuis in een brochure, dan in een roman. Mij heeft bij het lezen vooral getroffen de buitengewoon onplezierige positie van zoo'n lageren ambtenaar in een dorp. Aan den eenen kant heeft hij te doen met werklozen, die al zijn daden verkeerd uitleggen en hem onmenselijk hard schelden; aan den anderen kant met burgemeester en dorpswelhouders, die niet boven de zaken staan, maar klachten aangrijpen als argumenten tegen den ambtenaar. Zoo verzeilen we ongemerkt in de zeer laag bij de grondse gemeente-politiek in een Flakkeesch dorp. Als tegenhanger van den welmeenenden, onbegrepen ambtenaar doemt dan nog op een rentenierende boer, door en door gemeen, die welmeenend doet, maar slechts uit lage zucht naar macht, uit eigenbelang dus, opkomt voor den werkloosheid.

Ook hem komt het „geval-Wout“ zeer gelegen, hij kan dien ambtenaar, den mijnheer, er heerlijk mee troeven. De samenkomst van deze anlipoden verleidt den schrijver tot melodramatiek. Mevrouw ontdekt in het glunderende gezicht van den boer iets „waarvoor ze huijverde“, maar even later als hij

haar de hand geeft „voelde ze niet hoe valsche die hand was“.

Het „geval Wout“ dient voorts nog om de kerkelijke toestanden op Flakkee eens te belichten. De verhouding van de menschen tot de kerk is niet ingevlochten in den roman, maakt er geen noodzakelijk deel van uit, maar wordt „beschouwd“. Even schuift de schrijver zijn personen terzijde, om uit te leggen hoe dat nu zit met die kwestie. Men hoort den lezer al zeggen: „oh! juist, nu snap ik het“. En dat is in dit boek een groot bezwaar. Er wordt heel veel duidelijk in, maar het wordt geen levende werkelijkheid. Men begrijpt meer, dan men gevoelt.

En toch wil ik geen kwaad zeggen van het boek, want er spreekt zoo'n echt medegevoel uit, de toon is waar, niet pronkerig „groot-romanachtig“, maar eenvoudig en sympathiek. De schrijver is geheel thuis in de behandelde zaken, ziet en beziet de dingen van twee kanten, van de zijde van den werkloosheid, wiens droeve omstandigheden hij begrijpt, en van die van den ambtenaar, die meer gevoel bezit dan een paragraaf uit de steunregeling.

De geschiedenis van het gevloekte leven wordt niet uitgeheven boven het vlak van 't dagelijksche leven. Er wordt hier letterlijke copierij des dagelijkschen levens geboden. Daardoor verliest het boek als roman heel veel. Maar er blijft heel veel over. De beschrijving van het gewoet in de gemeente-politiek, het bekrompen geknoei van dorpsgroten met het leed van anderen, de hardheid en naijver die de handelingen bepalen, dat alles blijkt even waar te zijn, als de inhoud der noten.

Het „geval“ op zichzelf is goed beschreven. De toenemende verharding van Wout, zijn opstand tegen God en menschen, de soms ruwe bejegening van zijn vrouw, ze zijn geheel begrijpelijk bij een man, die de grootste schande moet verduren die het dorp kent: als krachtige kerel, die graag wil werken, te moeten leven, niet van den steun, waarop hij recht meent te hebben, maar van de armen, als een minderwaardige.

Het jonge vrouwtje, en niet minder haar slovende moeder, die onwetend, met de beste bedoeling, haar eenen zoon haast in de gevangenis brengt, om den ander te kunnen helpen, zijn heel goed. De ironie van een steunregeling komt in dit boek soms wrang naar voren.

Het moeilijke leven van den werkloosheid, wiens willen telkens botst met een harde, noodzakelijke, wetsparagraaf, wordt in dit verhaal duidelijk en dikwijls boeiend, uiteengezet. Veel wordt er duidelijk door, dat buitenstaanders anders zouden veroordeelen en ook daardoor is dit boek nuttig en goed.

Gr.

H. S.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Berdjajew en de Klassenstrijd.

„Alle bestaande sociale systemen verdedigen het primaat van de maatschappelijke samenleving en haar voorrang boven de menselijke persoonlijkheid... Het vraagstuk van den arbeid is echter geen zuiver sociaal, maar een geestelijk, religieus probleem. Tegenover deze wezenlijke en eigenlijke

bedoeling. In zijn brieven maakt hij hoogst zelden melding van het verbond.

Al vinden wij bij Calvijn geen systematische uiteenzetting, toch is wat hij van het verbond zegt, voor ons van veel beteekenis. Hij ziet het **verbond centraal**: het oude verbond is de oorzaak geweest van verlossing (32:100)²⁾; van het verbond hangen al de beloften af, die Hij ons gegeven heeft (44:143); zonder verbond komt het bloed van Jezus Christus ons niet toe (49:796 cf. 55:115); al onze gebeden moeten daarop gegrond zijn (28:292); in allen nood rusten wij op het verbond (25:30). Voorts is van belang de wijze, waarop Calvijn over het verbond handelt. Wij zijn met hem vlak bij de bron; hij verliest zich niet in filosofische speculatie en onthoudt zich tot in zijn stijl toe van alle duisterteden, waardoor men met zijn theologie los van het volk Gods komt te staan met een taal „comme un jargon de gueux“ (28:547). Vervolgens zijn de gedachten van Calvijn van belang voor het juist verstaan van de symbolen. Calvijn staat in al onze symbolische geschriften op den achtergrond en hij wordt daarin herhaaldelijk en letterlijk geciteerd. Tenslotte kan kennismaking met Calvijn de tegenstelling met Chr. Gereformeerden en Gereformeerden Bond aanmerkelijk verzachten, zooals ze deze verscherpen zal met Barthianen enerzijds en buitenkerkelijke bewegingen anderzijds (Oxford-Groep e.d.).

Het verbond der genade is bij Calvijn met name het verbond met **Abraham** gesloten, bevestigd in Christus. Van een verbond met **Adam** vóór den val spreekt hij niet met zooveel woorden; de leer van het verbond

dimensie van het arbeidsvraagstuk is men nog altijd blind. Toch voelt men met groeiende vrees, dat zonder de definitieve oplossing van dit probleem het verdere leven der menschenlijke samenleving onmogelijk wordt. En het probleem zelf dringt zich aan een ieder van onze tijdgenooten op, en treft een ieder in zijn individuele en sociale existentie: als het probleem van de religieuze houding tegenover den eigen arbeid en die van anderen, als de noodzakelijkheid om den arbeid religieus te verheerlijken. Want alleen op die wijze kunnen wij ons van den modernen slavendienst en van ons aandeel in het proces, dat de anderen tot slaven maakt, bevrijden“.

„De traditioneele arbeidsdiscipline, welke een gedwongen karakter had, is bezig te verdwijnen en zal wel nooit weer herleven; want het sociale gewicht en de sociale kracht der arbeiders groeien van jaar tot jaar. Eens zal de arbeidersmassa zich opmaken om den toestand van slavernij, welke op haar drukt, op te heffen. Dan echter zal de vraag van de innerlijke betrekking tot den arbeid, de vraag van de ethiek van den arbeid, welke met de religieuze houding onafscheidelijk verbonden is, in haar ganschen omvang in het bewustzijn der menscheid gesteld worden.“

„De sociale vraag toont daarmede, dat zij een geestelijke en religieuze, ja een uitgesproken Christelijke vraag is, vooral op het terrein van den arbeid. Op den arbeid berust niet alleen het economische, maar tegelijk ook het geheele leven der maatschappij. En de vraag naar de geestelijke fundamente van den arbeid, is die naar de geestelijke grondslagen der samenleving en der sociale existentie.“

Dit gedeelte uit Berdjajew's „Christentum und Klassenkampf“ is waard om in zijn geheel weergegeven te worden; het stemt tot ernstige bezinning over de problemen, die in onzen tijd de menscheid beroeren. Want er is reden voor vrees: de geestelijke beteekenis van den arbeid wordt metterdaad ontkend.

De oorzaken, welke tot een eenzijdige beschouwing van den arbeid geleid hebben, zijn vele. De snelle ontwikkeling der techniek, begeleid of gevolgd door belangrijke processen op geestelijk terrein — we denken hier o.a. aan den groei van het naturalisme — de structuurveranderingen in het sociale leven, al die factoren, en zooveel andere, hebben op de waardeering van den arbeid een zeer ongunstigen invloed uitgeoefend. De omgeving, waarin de mensch leeft, is razend snel totaal veranderd; hij kon dat tempo niet bijhouden en verzwakte bovendien zijn weerstand door een gruwelijke amputatie van de wortels van zijn bestaan.

Berdjajew heeft gelijk: het toekomstige leven der menscheid wordt ernstig bedreigd; wij zijn nog maar aan het begin der moeilijkheden. En de houding, welke de mensch thans tegenover den arbeid inneemt, is voor de komende tijden van de grootste beteekenis.

Niet elke gedachte van dezen wijsgeer, welke hij ons zooeven ter overdenking gaf, nemen wij over. Het is geheel verkeerd om den modernen arbeid onmenschelijk te noemen. Zelfs de bizondere verhoudingen in het hedendaagsche sociale leven, de drukkende zorgen, die den arbeider omringen, — in een bedrijf, welks outillage voortdurend gemoderniseerd wordt, meet de leiding elken dag nauwkeurig zijn prestaties; hij moet over groote vaardigheid en een groot aanpassingsvermogen be-

wordt behandeld bij de leer der verlossing: Inst. II 10, 1, waarheen v. d. Bergh voor het werkverbond wijst, spreekt enkel van „foederatos“ (aan God verbonden). In zijn verklaring op Gen. 1—3 komt het woord verbond niet voor; bij Hoze 6:7 (42:332) niet „foedus“ (verbond), slechts „mandatum“ (gebod).

Het verbond der genade wordt reeds bij Adam verondersteld — zie heel het redebeleid: Inst. II, 10 vooral 7. De belofte aan **Noach** wordt o.a. 50:525 in één adem genoemd met die aan Abraham.

Aan **Christus** zijn ten onzen behoefte beloften gedaan (37:199). Calvijn denkt daarbij aan den Christus, als zaad van Abraham in het vleesch verschenen (47:253, 41:187 enz.). Als Middelaar begon Christus Zijn werk reeds voor de schepping en den val van Adam (9:338; 50:527).

Het verbond der genade wordt door Calvijn omschreven als een overeenkomst tusschen twee partijen, die met wederzijdsche verplichtingen aan elkander verbonden zijn (28:291—293; 44:434; 49:769 sq.). Op het wederkeerige legt hij sterk den nadruk: *mutua fides* (wederkeerige trouw) (40:391); *mutua relatio* (een wederzijdsche relatie) (45:711); *mutuus consensus* (een wederzijdsche toestemming of overeenstemming) (50:238); de doop is een „melodie et accord mutuel entre Dieu et nous“ (50:561).

Het voornaamste **doel** is, dat God Zich onzen God verklaart en dat Hij ons wil houden voor Zijn volk (41:528). Verhouding ook: Vader en „petite famille“ (26:242).

Het is een verbond der genade. Het heeft geen anderen **oorsprong** dan de genadige goedheid Gods (41:134). God komt ons voor (28:291). Daarin ligt de zekerheid der zaligheid (26:197). Hij kon een onelndi-

schikken: verlies van tot een uitaardigen. Het gebrui de moeilij hooren, nien veroorz tusschen c verhindert. „de wezen. Maar onda dat Berdja dit artikel verdient. V schappelijk zorg in vo gansatiën het welsta mag niet h schikt gein om de nor en zijn uit dat geschie een slaven den mensc leven. Met zich het C van den m een werkt en in een omische.

Een der oogen, wa de „geeste de werkin Berdjajew de revoluc actie tegen oordeelt h producten gevoed w

In de m vermatorir zijn presta dat hij in ontleent waren en wordt ool paald, we

Het ma de kwan schillen a den zelft tegen het oordeeling houding t in dezelfd in den k historie“, verhoudi beoogt de „materiee van den scheppen beletten.

Het spr lijke bete maatschaj louter de voor een

gen afstan (26:242). spreke ver Hij zoove trouwelij, ce par doi goedheid) verbond e 321 sqq.) v En daarte hebben, a Zijner bes

De glori Zijn Zoon 61). Niet begonnen eeuwige ve bond is a Israël het hersteld (Geestes, w het verbu bloedstort 48). In Ch 113) en n

Het voot In Christi van de re bond op 2 27:39, 40; wereld (44 Buiten he die over. Wij veilig Deze be die Christ

POPULAIR-WETEN- SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Het verbond der genade bij Calvijn.¹⁾

De ontwikkeling van de leer des verbonds begint eerst in den tijd der Reformatie. Vóór dien wordt van het verbond wel melding gemaakt, maar haast uitsluitend, wanneer de exegese dit vereischt (zoo bij Augustinus). Irenaeus maakt wel wat ruimer gebruik van de verbondsgedachte, maar toch niet in die mate, dat men zou kunnen spreken van een „vorming van een verbondsleer“ (Dr Kraan). Hij legt in zijn strijd tegen de Gnostiek den nadruk op het ééne verbond Gods. Bullinger is de eerste, die een meer systematische uiteenzetting geeft, waarschijnlijk als reactie op de verbondsleer der Wederdoopers (Bondgenooten). Van de andere Reformatoren is Calvijn op dit punt verreweg 't belangrijkste, al geeft hij geen uitgewerkte leer aangaande het genadeverbond. Behalve in zijn Institutie (II:10 en 11 vgl. IV:14—18) vindt men bij hem nergens een poging in die richting. Wij moeten ons tevreden stellen met wat in zijn werken verspreid ligt. Na zijn Institutie, waarheen Calvijn in zijn commentaren geregeld verwijst, komen deze commentaren eerst in aanmerking (vooral op Gen. 17 en Rom. 9); vervolgens zijn kleine en grootere geschriften (o.a. catechismi en formulieren), terwijl zijn preeken zijn gedachten over het verbond wel zoo illustreeren, dat men niet in twijfel hoeft te verkeerren omtrent zijn

1) Met toestemming van den schrijver publiceer ik hier een résumé van een rede door hem te houden in de vergadering van de Reunisten van F. Q. I., te Kampen, op een dag voorafgaande aan den Theol. Schooldag. K. S.

2) Deze citeering is, evenals in het vervolg naar Opp. Calv. ed. Baum, Cunitz, Reuss. Ze verwijst hier naar volumen 32 kolom 100.